

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

AYLIK DERGI

Sayı 77

Yıl VII

Mart 1969

KÜLTÜR NEDİR?

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu

Konuşmada olsun, yazıda olsun kullandığımız kelimelerin, bilhassa terim mahiyetindeki sözlerin iyi mânalandırılması anlaşmayı kolaylaştırır, düşüncede gelişme sağlar. Filozoflar, fikir adamları mefhumları açık ifade etmek zaruretini daima belirtmişlerdir. Bugünkü türkçemizde sık kullanılan, fakat ne kastedildiği kesin olarak bilinmediği için içtimaî ve eğitim meselelerimizde karışıklıklara sebep olan kelime-terimlerin başında "kültür" sözü gelmektedir.

Kültür lâtince bir sözdür ve "toprağı verimlendirmek için çalışma" demektir. Daha sonra Avrupa dillerindeki "yüksek umumî bilgi" mânası ile dilimize de girmiştir. Nitekim bizde de ilim, edebiyat, sanat bahislerinde fikirler ileri sürenlere "kültürlü insan" demek âdet olmuştur. Fakat kültür'ün hakikî mânası bu değildir.

Kültür kelimesi bir az daha hususleştirilerek şu tâbirlerde kullanılmaktadır: İbtidai kültür - ileri kültür, teknik kültür - beşerî kültür, yerleşik kültür - aşirete ait kültür, tabiat kavimleri - kültür kavimleri... Kültür'ün bir nevi sınıflandırılması olan bu ifadelerde de kültür tam hüviyetini bulmuş sayılmaz. Çünkü, medeniyet mefhumu ile karıştırılmıştır. Batı literatüründe bazan medeniyet (Civilisation, Kultur) tâbiri, kültür'ün yerini almakta ise de, ilmi açıdan kültür ile medeniyet arasında büyük fark vardır.

Kültür'ün sosyoloji ve psikoloji yönünün başlıca târifleri şunlardır: Kültür, bir topluluğun yaşama tarzıdır (C. Wissler).

Kültür, Atalardan devralınan maddî-manevî değerlerin yekûnudur (E. Sapir).

Kültür, insanın, tarihi boyunca, tabiatı ve kendisini idare usulünü öğrenmek suretiyle, bizzat meydana getirdiği eseridir (A. Young).

Kültür, örf ve âdetlerden, davranış tarzlarından, teşkilât ve tesislerden kurulu âhenkli bir bütündür (R. Thurnwald).

Bu ilim adamlarının târiflerinde dikkati çeken nokta, görüldüğü gibi, kültür'ün, daha ziyade, her cemiyete mahsus bir yaşayış ve davranış tarzı olması ve tarihîlik vasfını taşımasıdır. Kültür'ün bu karakteri Ziya Gökalp'ın târifinde daha da açıktır: "Kültür (Hars), bir milletin dinî ah-

lâkî, hukukî, muakalevî, bedîî, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının âhenk-
li mecmuasıdır". Medeniyet ise milletlerarası ortak değerler seviyesine
yükselen anlayış ile yaşama vasıtalarıdır ki, Batı medeniyetinde müsbet
ilim ve onun tatbikatından doğan teknikten ibarettir. Kısaca, belirli bir
topluluğa ait içtimaî ve teknik müesseseler kültür'ü, milletlerarası içti-
maî ve teknik müesseseler medeniyet'i meydana getirir. Medeniyette
kültür'deki "hususîlik" olmadığı gibi, tarihîlik de mevcut değildir. Buna
göre, bir medeniyete bağlı herhangi bir milletin ayrıca bir kültür'e sahip
olması icâbeder. Batılı milletler, aynı medeniyete mensup oldukları için,
zihnî faaliyet sahasında aynı anlayış içinde bulunmakta, tekniği yarat-
ma ve ondan faydalanmada birbirlerine yakın yollar tâkip etmektedirler,
fakat herbirinin ayrı kültürü vardır: başka, başka diller konuşurlar, örf
ve âdetleri, ahlâk telâkkileri, güzel sanatları ve edebiyatları birbirinden
farklıdır. Hepsi de hristiyan imanı ile yuğrulmuş olmalarına rağmen,
din karşısındaki tutumları bir ve aynı değildir. İşte bu çeşitli telâkki, te-
mayül, davranış ve bakış tarzları her milletin millî kültür unsurlarını
teşkil eder. Dilsiz, örf ve âdetsiz, ahlâksız, inançsız cemiyet tasavvur
edilemeyeceğine, yani topluluklar mutlaka birer kültür'e sahip olacakla-
rına göre, her kültür bir milleti temsil ediyor demektir. Dil, örf ve âdet-
ler, inançlar geçmiş yüzyıllardan akıp gelen içtimaî değerlerdir. O halde,
kültürler kadim (eski) olmak vasfını haizdir. Bu, kültür'ün tarihîliğinin
gerektirdiği bir karakterdir. Cemiyetler kadar eski olan kültür unsur-
ları nesilden nesile intikal eder. Gözlerini dünyaya açan her çocuk kendi
dilini, ahlâk kaidelerini, inancını ve örf-âdetlerini çevresinde hazır bulur,
onları alır ve sonraları yeni doğanlara aktarır. Kültür'ün diğer karakteri
olan devamlılık böylece ortaya çıkar. Millî kültür unsurlarının, vatan
toprağı gibi, ata yadigârı olarak, teslim alınması ve gelecek nesillere
devredilmesi içtimaî kanunlar icâbidir.

Kültür'ün eskilik ve devamlılık vasıfları meydanda iken, belirli bir
zaman kesiminde yeni bir kültür "yaratmak"tan bahsedilebilir mi? Ba-
zan bu gibi iddialarla karşılaşıldığı için bu noktanın açıklanmasında fay-
da vardır. Kültür yaratma sözü ve gayreti ilmi gerçeklere uygun düş-
mez. Kanlı Fransız İhtilâli mevzuunda Toqueville ve H. Taine gibi ta-
nınmış araştırmacıların gösterdikleri üzere, hiç bir ihtilâl hareketi mevcut
kültür değerlerini yok etmeğe muktedir olamaz. Nasıl bir toplulukta do-
ğumlara birdenbire nihayet verip veya o cemiyet fertlerini son kişisine
kadar imha edip, bir müddet sonra yeni bir nesil peydahlamak mümkün
değilse, birbirini kesintisizce takip eden nesillerin müşterek hazineleri
olan kültür'ü durdurarak, yerine başka bir "kültür" koymak da müm-
kün değildir.

Kültür yaratılmaz, fakat geliştirilir. Eskilik ve devamlılığına bakarak *kültür*'ün donmuş, taşlaşmış kaideler birliği olduğu sanılmamalıdır. Aksine, değişmek, mütemadiyen inkişaf etmek onun diğer bir vasfıdır. Gelişme, yenilenme kültürdeki devamlılığı sağlayan hemen biricik faktördür. Bu şanstın mahrum kalmış kültürler tarihin karanlıklarına gömülmüştür. Cemiyetlerin dışarıya akseden belirtilerinden ibaret olan kültürlerin, zamanın seyri içinde, cemiyet ile birlikte değişikliklere uğraması tabiidir. İnsan zihni ve psikolojisi hergün biraz daha artan görgü ve tecrübelerinin neticesi olarak ve topluluklar da karşılıklı münasebetlerde aldıkları tesirler dolayısıyla, geliştikçe bizzat o fert ve cemiyetler tarafından ortaya konan kültür de şüphesiz onları takip edecektir. Meselâ dil, söylediğimiz gibi, kültür'ün başlıca unsurlarından biridir. Diller, her milletin dili, değişmektedir. Akıl ve zekânın devamlı hamlelerle edindiği yeni kıymetler, kelimeler hâlinde dile girer. Fikrî ve felsefî hareketlerin, keşiflerin, icatların hepsi ifade kalıplarına bürünerek konuşma ve yazmada yerlerini alır. Bu esnada eskimiş, topluluğa artık fayda sağlamaktan uzak sözler, mefhumlar unutulur. Yine mühim bir kültür unsuru olan inançlar da zamanla değişir. Batıda hıristiyanlığın, doğuda islâmiyetin ortaya çıkışlarından bu yana uğradıkları değişiklikler mâlûmdur. Ahlâk da böyledir. Vaktile pek gözde olan bir ahlâk telâkkisi bugün itibardan düşmüş olabilir. Bir zamanlar nefretle karşılanırken çağımızda hoş görülen davranışlar eksik değildir. Sanat ve edebiyatta binlerce yıl öncesinden değil, birkaç nesilden beri ne kadar gelişmeler vukubulduğunu tekrara hacet yoktur.

Ancak hemen belirtelim ki, bütün bu değişmeler, başkalaşmalar kültürlerin derinliklerine inemez, hiç bir dış tesir bir kültürün temellerini sarsamaz, zedeleyemez. Eğer yeni tutumlar ve mefhumlar eskiyi tamamıyla temizleyip yerini alsaydı, "kadim ve devamlı" bir içtimaî gerçek olarak kültür'den bahsetmek hiçbir zaman mümkün olmazdı. Dinler çeşitli bölgeler ve topluluklara göre şekil ve hattâ bazan kısmî muhteva değişikliğine uğrarlarsa da aslî hüviyetlerinden birşey kaybetmezler. Protestanlık, Calvin'cilik, anglikan klisesi ve büyük reform devreleri gibi köklü inkılâplara rağmen hıristiyanlık; şiîlik, hâricî'lik ve büyük imamlar'ın içtihad hareketlerinden sonra islâmiyet kendi mensuplarına yön verici birer iman sistemi olarak devam etmektedirler. Bugünkü türkçe ile 1200 yıl önceki Orhun kitabelerinde okuduğumuz Gök-Türk dili arasında çok farklar husule gelmiştir, fakat her ikisi de türkçedir, Türklerin millî dili hüviyetindedir. Örf ve âdet, ahlâk ve sanat sahasında da her millet kendi hususiyetlerini korumaktadır.

İşte yüzde kalan, esasa dokunmayan bu değişikliklerin altında, be-

reketli bir toprak veya tükenmez bir kudret kaynağı gibi, feyizlerini üzerine eklenen yeni kıymetlere sirayet ettirerek onları kendi karakteri içinde eriten bu temel unsurlar kültürlerin, izalesi imkânsız damgalarıdır. Topluluklara şahsiyet veren, onları millet hâline getiren bu orijinal damgalardır. Bunlar millî kültürlerin prensipleridir.

Millî kültür prensipleri çok hassas organlara benzer; bünyesine sokulmak istenen telâkki ve davranışları daima kontrol etmek hassasına sahiptir. Herhangi bir yenilik kendi tabiatına uygun gelirse onu benimser, aykırı temayül taşıyanları reddeder. Millî kültürlerdeki bu tasfiye istidadını, millet çoğunluğunun bir takım yeni tutumlar, felsefî ve fikrî telkinler karşısında huzursuzluk duymasından, onları yadırgamasından, bir kısmını züppelik sayması, bir kısmından da tiksinti hissetmesinden anlamak mümkündür.

Kültür'ün esaslarını böylece açıkladıktan sonra, bazı "özel" kültür görüşlerine gelelim. Memleketimizde arasına "Dogmatik kültür"den, "Hümanistik kültür"den, hatta bir "Komün kültürü"nden bahsedildiği bilinir. İddiaya göre, bir dogmatik kültür vardır ki, akideleri ile vicdanlara hükmeder, din otoritesinin insafsız yumruğu altındadır. Bir hümanistik kültür vardır ki, vicdanlara bağışladığı hürriyetin ferahlığı içinde her türlü medenî terakkiye açıktır. Bir de komün kültürü vardır, "sınıf bilinci" üzerine kurulu ideolojiye dayanır.

Bu şekilde sınıflandırılacak hiç bir kültür tipinin mevcut bulunmadığını baştan beri verdiğimiz izahat göstermiştir sanırız.

Dogmatik kültür olmaz, çünkü kültür, din değildir. Din ancak kültürün başlıca unsurlarından biridir. Kaldı ki, dinler insanlık tarihinin eşitlik ve hürriyet dâvasında büyük hizmet ifa etmiştir. Onun bile aslında donmuş değerlerden ibaret bulunmadığını belirtmeğe çalıştık. Hümanistik kültür olmaz, çünkü Antikçağ (eski Yunan ve Roma) fikir ve sanat mahsüllerini öğrenme vasıtasıyla, 16. yüzyılda, yeniden canlanmaya bir vesile hareketinin adı olan bu tâbir artık bir kültür değil, Batılı milletlerin ortak telâkkilerini ifadeye yarar bir "medeniyet" terimidir. Komün kültürü (veya komünist kültür) e gelince, varlıkları ancak millî kültürlerinin yaşamasına bağlı millet birliklerini "sınıf bilinci" yolu ile kundaklamağa çalıştığında ve tamamen ideolojik (yani uydurma) bir temele dayandığında kimsenin şüphesi kalmayan ve yıkıcılığı ile tam aksi kutupta yer alan bu acaip "görüş"ün nasıl olup da kültür mefhumu ile yan yana getirilebildiğine şaşmamak mümkün değildir.

Kültür milletlerin ve netice itibariyle insanlığın sağduyusu, zekâsı, kabiliyet ve gayretinin zaferidir.